

IN THE SYSTEM OF SOCIAL COMMUNICATIONS

<https://doi.org/10.17721/2522-1272.2019.74.2>

UDC 007:659.4:355/359.07

The Problem of Ukrainian Army's Strategic Communications Formation in the Context of NATO Documents

Anzhelika Dilai*PhD Student**Military Institute, Taras Shevchenko National University of Kyiv
81 Mikhail Lomonosov St., Kyiv, 036809, Ukraine**Corresponding author's e-mail address: lika_dilay@ukr.net***ABSTRACT**

The main purpose of this article is to investigate the possible gaps in the strategic communications system proposed by the Ministry of Defense of Ukraine, trying to suggest also the ways to reconcile the possible divergences.

Methodology. The study uses a comparative analysis to compare the key points of the Strategic Communications Concept of the Ministry of Defense of Ukraine and the Armed Forces of Ukraine as well as the NATO Strategic Communications Concept. Based on the differences revealed by the method of ideal modeling, the accents are proposed that should be considered when making changes to the existing document and developing such normative legal acts.

Results/Achievements. In 2017, the Ministry of Defense of Ukraine introduced the system of strategic communications as a response to Russian aggression at the state level. In this regard, a document called the Strategic Communications Concept of the Ministry of Defense of Ukraine and the Armed Forces of Ukraine (hereinafter referred to as the Concept) was signed, which was supposed to contain a technological approach to counteracting information challenges, risks and threats, in particular, in the context of ATO / OOS. However, this study showed that the document contained a number of omissions, in particular, the focus was on the issue of the audience of strategic communications, channels of distribution of key messages in accordance with the existing narrative, the narrative in particular, and the use of the latest technologies by the actors in implementation of strategic communications. Consequently, we have proposed some emphasis for further improvement of this document, which should reflect strategic nature, and can be used to develop such normative acts in the case of information security.

KEYWORDS: strategic communications; information security; NATO; Ukraine.

Проблема становлення стратегічних комунікацій української армії в контексті документів НАТО

Ділай Ангеліка Юрївна, Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, ад'юнкт

Резюме

Мета статті – з'ясувати, наскільки концепція комплексної системи стратегічних комунікацій, прийнята Міністерством оборони України, відповідає аналогічній концепції НАТО.

У дослідженні використаний компаративний аналіз для порівняння основних положень Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України (затверджено Наказом МОУ №612 від 22.11.2017) та Концепції стратегічних комунікацій НАТО (ухвалена 27.07.2010). Ґрунтуючись на аналізі знайдених відмінностей та застосуванні методу ідеального моделювання, запропоновано звернути увагу на низку положень під час внесення змін до документа.

У 2017 р. Міністерство оборони України на державному рівні запровадило систему стратегічних комунікацій як відповідь на російську агресію. У зв'язку з цим був підписаний документ під назвою Концепція стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України (далі – Концепція), який мав містити концептуальний підхід до протидії інформаційним викликам, ризикам та загрозам, зокрема в умовах проведення АТО/ООС. Однак, як показало дослідження, у документі міститься низка недоопрацювань, зокрема мало уваги приділяється питанню аудиторії стратегічних комунікацій, каналам розповсюдження ключових повідомлень відповідно до наявного наративу та використанню новітніх технологій суб'єктами реалізації стратегічних комунікацій. Запропоновано звернути увагу на певні положення для подальшого покращення як самого документа, так і можливостей його використання для розробки відповідних нормативних актів з питань інформаційної безпеки.

Ключові слова: стратегічні комунікації; СтратКом; StratCom; інформаційна безпека; інформаційна війна; НАТО; Україна.

Ділай А.Ю. Проблема становления стратегических коммуникаций украинской армии в контексте документов НАТО

Цель статьи заключается в поиске путей согласования концепции комплексной системы стратегических коммуникаций, принятой Министерством обороны Украины, с соответствующими документами НАТО.

В исследовании использован компаративный анализ для сравнения основных положений Концепции стратегических коммуникаций Министерства обороны Украины и Вооруженных Сил Украины (Утверждено Приказом МОУ №612 от 22.11.2017) и Концепции стратегических коммуникаций НАТО (Принята 27.07.2010). Основываясь на анализе найденных различий и применении метода идеального моделирования, предложено обратить внимание на ряд положений при внесении изменений в документ и к разработке подобных нормативно-правовых актов.

В 2017 г. Министерство обороны Украины на государственном уровне ввело систему стратегических коммуникаций как ответ на российскую агрессию. В связи с этим был подписан документ под названием Концепция стратегических коммуникаций Министерства обороны Украины и Вооруженных Сил Украины (далее – Концепция), который должен содержать концептуальный подход к противодействию информационным вызовам, рискам и угрозам, в том числе в условиях проведения АТО / ООС. Однако, как показало исследование, в документе содержится ряд упущений, в частности мало внимания уделяется вопросу аудитории стратегических коммуникаций, каналам распространения ключевых сообщений в соответствии с имеющимся нарративом и использованию новейших технологий субъектами реализации стратегических коммуникаций. Предложено обратить внимание на некоторые положения для дальнейшего улучшения как самого документа, так и возможности его использования для разработки соответствующих нормативных актов по вопросам информационной безопасности.

Ключевые слова: стратегические коммуникации; Стратком; StratCom; информационная безопасность; информационная война; НАТО; Украина.

1. Вступ

Суспільство і кожна людина, без сумніву, залежні від комунікації, оскільки вона формує наше світобачення, впливає на розповсюдження/нерозповсюдження певної інформації, її застосування, на емоції, на рішення, які приймає людина.

Не так давно у військовій термінології з'явилося поняття стратегічних комунікацій (СтратКом, StratCom) як відповідь на ті зміни, які сьогодні переживає весь світ. Питання економіки, політики та безпеки нині все частіше обговорюються у віртуальному світі. У соціальних мережах можуть зароджуватись війни. Тобто мережі впливають на хід історії та на кожне конкретне життя.

Армія як структура, що відповідає за базову потребу людини – безпеку – реагує на вищезазначене зміною підходів до забезпечення національної безпеки та інтересів держави.

У лютому 2019 р. Президент України підписав Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» [1]. Цей документ закріплює незворотність стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Відповідно до стандарту НАТО, документи країн ПАО мають бути узгоджені. Одним із основних документів, які регламентують інформаційну політику НАТО, є Концепція Стратегічних комунікацій (далі – СтратКом). Оскільки українська армія взяла на себе зобов'язання стати сумісною зі структурами НАТО, то від листопада 2017 р. у Міністерстві оборони створено відділ координації стратегічних комунікацій та моніторингу Міністерства оборони України. Результатом їх роботи є «Концепція стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України», яка за аналогією з НАТО покликана регулювати медійні відносини всередині армії та між армією та країною. Треба віддати належне розробникам української концепції стратегічних комунікацій за плідну працю зі спроби адаптувати міжнародні норми до українських реалій. Звичайно, український СтратКом не має такої тривалої історії, традицій та наукового осмислення, проте вартий уваги як одна з перших спроб інформаційного захисту держави. Необхідність проаналізувати чинний документ на предмет сумісності з Концепцією НАТО є вкрай актуальною.

Мета статті – з'ясувати, наскільки українська Концепція СтратКому відповідає аналогічній Концепції НАТО.

Для досягнення мети слід виконати такі **завдання**:

- проаналізувати наявні документи, які регламентують питання стратегічних комунікацій;
- виокремити розбіжності у Концепціях СтратКому НАТО та МО України;
- запропонувати можливу модель узгодження виявлених розбіжностей.

2. Методи дослідження

Використано компаративний аналіз Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України з Концепцією стратегічних комунікацій НАТО. Після аналізу наявних розбіжностей застосовано метод ідеального моделювання для представлення системи стратегічних комунікацій сектору безпеки та оборони України на прикладі Концепції МОУ.

3. Теоретичне підґрунтя

Поняття «стратегічних комунікацій» для світу не нове, хоча в Україні з'явилося відносно нещодавно. Аналізуючи гібридні агресії, дослідники медіа звернули увагу на інформаційну компоненту конфлікту. Найбільше про стратегічні комунікації говорять американські та європейські дослідники С. Тетхем, Р. Лепаж, Л. Берк, С. Патерсон, Дж. Радтке. Багато досліджень проводять військові країн-членів НАТО, які розглядають стратегічні комунікації у площині кризового менеджменту.

На теренах України сутність та функціонал стратегічних комунікацій досі залишаються дискусійними. Цьому питання присвятили увагу Г. Почепцов, В. Горбулін, О.Войтко, Д. Дубов, О. Кушнір, В. Ліпкан, А. Баровська, В. Різун та ін.

4. Результати й обговорення

Вивчаючи наукові розробки авторів офіційного журналу Центру стратегічних комунікацій НАТО «Defense Strategic Communications» щодо проблем комунікації та протидії гібридним агресіям, можна побачити динаміку у визначеннях і застосуванні термінів, а також явні зрушення в розумінні тих негативних ситуацій, які проявляються у міжнародній безпековій сфері останнім часом. Розгортання світової загрози – глобального гібридного тероризму, апологетом якого є путінський режим, спонукало структури демократичних країн, які покликані протидіяти цьому явищу, відкрити нові грані практичного застосування законів комунікації.

Первісно комунікації були представлені в діяльності НАТО у вигляді трьох складників: психологічних операцій, інформаційних операцій та цивільно-військового співробітництва. Саме в такому хронологічному порядку вони з'явилися і розвивалися, відображаючи з часом розширення розуміння ролі впливу комунікації та інформації на свідомість учасників будь-якого конфлікту.

Стандарти НАТО визначають психологічні операції як «сплановані дії, що застосовують методи комунікації та інші засоби безпосередньо щодо певної аудиторії з метою впливу на її сприйняття, ставлення та поведінку, що визначає досягнення політичних та військових цілей» [2].

Водночас, інформаційні операції мають суттєво інше значення: «інтегрована форма зайнятості під час військових операцій з додатковими інформаційними можливостями в контексті інших операцій, що спрямована на вплив, зрив, підірвання та перехоплення

прийняття рішень супротивниками та потенційними супротивниками при паралельному захисті власних механізмів прийняття рішень» [2].

Стосунки з громадськістю є ґрунтовною концепцією, що отримала широкий розвиток і практичне застосування ще задовго до повноцінного наукового осмислення двох вищезазначених видів операцій. PR ніколи не був виключно мілітарною дисципліною, і навіть не застосовувався в межах оборонних процесів через закритість військової структури від суспільства. Сучасне масштабне збільшення каналів комунікації, вимоги більшої відкритості та ціла низка інформаційних та соціальних процесів привели до того, що стосунки з громадськістю стали значимою частиною роботи військових організацій провідних демократичних країн.

Американська асоціація PR вважає, що PR є частиною стратегічних комунікацій, оскільки будь-які комунікації з громадськістю будуть ефективними лише в стратегічному контексті. Тобто, якщо вони будуть функціональними, цілеспрямованими та орієнтованими на чітку вимірювану мету. «Комунікувати стратегічно – є розвивати та керувати цілеспрямованою комунікацією, працюючи більшою мірою для того, щоб досягнути організованих цілей, ніж для того, щоб просто поширювати інформацію» (Alison Davis, Employee communication expert, CEO of Davis & Company) [3].

Стратегічні комунікації НАТО регламентуються двома основними документами: Політика стратегічних комунікацій НАТО (NATO Strategic Communications Policy) та Концепція стратегічних комунікацій НАТО (NATO Military Concept for Strategic Communications).

Стратегічні комунікації НАТО (NATO Strategic Communications Policy) визначають так: скоординовані та належним чином використані комунікативна діяльність та можливості Альянсу (публічна дипломатія, цивільні зв'язки з громадськістю, військові зв'язки з громадськістю, інформаційні та психологічні операції (за необхідності)) для підтримки політики Альянсу, зокрема його операцій, діяльності, а також для досягнення цілей НАТО загалом [4].

Концепція StratCom НАТО наголошує, що стратегічні комунікації повинні бути основою планування та проведення всіх військових операцій та дій Альянсу [5]. StratCom має на меті поширення інформації про політику та діяльність НАТО на внутрішню і зовнішню аудиторії. При цьому увагу фокусують на певних наративах, темах та повідомленнях, що матимуть довгостроковий бажаний ефект.

Виходячи з Концепції НАТО, головними є дві компоненти – слова та образність [5, п. 4-2]. Тому і наратив має ґрунтуватися на настроях та культурі певної цільової аудиторії. Якщо він співзвучний з настроями аудиторії, то стає стрижнем комунікативної стратегії організації.

Реагуючи на зміни у глобальному інформаційному середовищі, Концепція враховує, що використання нових технологій (наприклад, новітніх медіа в інтернеті чи у смартфоні) вимагає надання інформації та реагування у реальному часі [5, п. 4-6, b]. Поряд із цим важливо пам'ятати про стратегічну мету комунікації, тобто планування інформаційного забезпечення дій/операцій повинно виходити з довготермінових дій на всіх етапах та у кожному підрозділі.

Варто зазначити, що головною перевагою Концепції стратегічних комунікацій НАТО є її технологічність. Текст документа нагадує інструкцію, де відображено алгоритм роботи кожного суб'єкта з інформацією та аудиторією, окреслюються бажані результати та канали, які будуть ефективними з огляду на конкретне тактичне завдання.

Зосереджено увагу на визначенні та сегментації аудиторії, вивченні її культурних та інформаційних потреб, відповідно до чого розробляються:

- повідомлення – теми – наративи;
- моніторинг інформаційних потоків та прогнозування інформаційних ризиків;
- залучення лідерів думок до співпраці та висвітлення діяльності НАТО;

- підготовка спеціалістів зі стратегічних комунікацій тощо.

Концепція НАТО декларує таку формулу роботи: дія – слово – образ, при цьому 20% слів повинні підкріплюватися 80% дій.

В Україні лише в кінці 2017 р. почала діяти Концепція стратегічних комунікацій Міністерства оборони та Збройних Сил України [6]. За основу цього документа взято документи Альянсу. Позитивним став сам факт затвердження подібного нормативно-правового акту в МО України в умовах військово-політичної ситуації в державі. Згідно з Концепцією, *стратегічні комунікації* визначені як скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави: публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави [6, п. 2.4.]. Українська концепція також передбачає, що командири на всіх рівнях, плануючи операції/дії тощо, повинні враховувати й дії в інформаційному просторі. Це виводить стратегічні комунікації у площину окремого виду забезпечення військ – інформаційного забезпечення, яке не менш важливе ніж бойове, морально-психологічне, тилове тощо.

Отже, у загальних рисах визначення СтратКому подібні, але на відміну від документів Альянсу, Концепція МОУ не дає вичерпного пояснення всіх дефініцій. До того ж, вивчивши цей документ, важко зрозуміти технологію застосування стратегічних комунікацій у Збройних Силах України.

Наприклад, у документі досить розмито пояснено, що таке «військові зв'язки» та їх застосування в інформаційній діяльності силового сектору. У визначенні стратегічних комунікацій НАТО чітко прописано розподіл зв'язків з громадськістю на цивільні та військові. Якщо цивільні ЗГ передбачають роботу із ЗМК для інформування суспільства про політику організації та ведення проактивної діяльності [4, п. 6], то військові пояснюються так: «*Військові зв'язки з громадськістю* відповідальні за популяризацію військових цілей і завдань НАТО з метою підвищення обізнаності та розуміння військових аспектів Альянсу. Це включає планування та проведення зв'язків зі ЗМІ, внутрішніх комунікацій та відносин з громадою» [4, п. 7].

В українському документі не прописано зміст терміна «військові зв'язки», що породжує запитання про сутність. У термінах та поняттях не знайдено розрізнення понять цивільних і військових зв'язків з громадськістю і чітких дефініцій цих понять. У деяких пунктах вживаються два поняття «зв'язки з громадськістю» та «зв'язки з громадськістю у воєнній сфері» (якого у розділі «Терміни і поняття» взагалі немає). В частині тексту ці визначення подані окремо, в решті – разом, що не дає чіткого уявлення про конкретну сферу їх застосування.

Можливо, варто зосередитися на двох простих для розуміння суспільством дефініціях «зв'язки з громадськістю» та «зв'язки із засобами масової інформації». Хоча й тут виникає колізія. Адже у сучасному глобальному інформаційному середовищі традиційні ЗМІ поступаються новітнім медіа, що ще у 2010 р. передбачили розробники Концепції StratCom НАТО. Однак український варіант не передбачає взаємодію з новими технологіями. При цьому, суб'єкти, визначені Концепцією, у своїй діяльності мають використовувати всі сучасні можливості та першими реагувати на зміни в інформаційному просторі.

У Концепції ретельно розписано розподіл функцій у сфері реалізації стратегічних комунікацій у Міністерстві оборони та Збройних Силах, однак не ясними є самі функції СтратКому та очікувані результати.

Текст Концепції виглядає як робочий документ із запровадження системи стратегічних комунікацій перехідного типу, що ніяк не вказує на його довготерміновість. Скоріше за все, він призначений для внутрішніх цілей. Наприклад, пункт 4 для «розповсюдження ключових повідомлень відповідно до існуючого нарративу» передбачає виключно канали комунікацій Міністерства оборони, які занадто обмежені і не мають жодного друкованого

засобу масової інформації (відповідно до Закону «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації»). Виникає запитання, чи є правильним закриття друкованих ЗМІ МО України, коли країна де-факто в стані війни? І в той самий час в українській Концепції друковані ЗМІ МО є чи не основними каналами поширення ключових повідомлень [6, п.4].

Проаналізуємо очікувані результати впровадження стратегічних комунікацій. Єдиним РЕЗУЛЬТАТОМ (саме очікуваним, тобто на майбутнє) є «сформовано (і чи сформовано? – ред.) позитивний імідж України (серед внутрішньої чи зовнішньої аудиторії), Збройних Сил, які успішно протистоять зовнішній агресії та спроможні захистити суверенітет та територіальну цілісність держави». Решта – абсолютно операційні моменти, які не варто було включати у документ стратегічного рівня.

Таким чином, рекомендації авторам Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України у подальших розробках такі:

1. Чітке пояснення та вживання термінів та понять.
2. Окреслення інтересів держави та визначення відповідних довгострокових цілей стратегічних комунікацій.
3. Розподіл функцій та сфер відповідальності між суб'єктами стратегічних комунікацій, звертаючи увагу на стратегічний характер документа.
4. Зазначення у документі технології застосування стратегічних комунікацій: від наративу до повідомлення.
5. Аудиторію як головного об'єкта стратегічних комунікацій.
6. Результати як стратегічну категорію.

5. Висновки

Стратегічні комунікації, попри їх конституювання через низку регулювальних документів НАТО, ПАРЄ, органів Єврокомісії тощо, не є остаточно визначеним явищем, а постійно видозмінюються разом з процесами їх застосування.

Дослідники стратегічних комунікацій країн НАТО наголошують, що StratCom не повинен діяти лише під час «військових дій» [7]. Стратегічні комунікації покликані налагоджувати зв'язки між військами та цивільними, всередині військ та з керівництвом і урядом, а в ролі зовнішнього комунікатора – просувати певні ідеї та погляди, наратив, як спосіб знаходження спільної думки, який згодом змінює позицію, мотивацію та ставлення учасника комунікації. Якщо така комунікація проводиться на рівних умовах, коли військова сила не є провідним чинником, який тільки обслуговується комунікацією, тоді вона може підштовхувати учасників комунікаційного процесу до створення таких моделей взаємодії і таких взаємовигідних та ефективних інституцій, яких не було доти.

Публічність, як одна з основ СтратКому, має реалізуватися випереджальним донесенням роз'яснювальної інформації. Тоді вона може бути одним з факторів, що визначає перемогу не лише в інформаційному просторі, а й на полі бою. Тому доведення інформації від безпекового сектору до суспільства через ЗМК та новітні інфраструктурно-сервісні комплекси має враховувати дефіцит часу на прийняття управлінського рішення та вичерпно точні відомості про перебіг подій, факти або заяви з певного приводу.

Не розробленим залишається питання оцінювання роботи стратегічних комунікацій стосовно відповідності національним інтересам. Оцінювання дасть змогу коригування поточного планування та тактичних інформаційних завдань.

Український варіант концепції має відобразити ідею про те, що стратегічні комунікації – це публічна інформаційна діяльність, яка ґрунтується на глибокому розумінні цільової аудиторії та її культурних особливостей. Адже Аналіз впливу на аудиторію свідчитиме

про якість стратегічних комунікацій у секторі безпеки та оборони, де важливою стає випереджальна дія та довгострокові ефекти. Українська Концепція нині не в повній мірі відображає стратегічний характер комунікацій.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2019), *On Amendments to the Constitution of Ukraine (regarding the Strategic Course of the State for Acquiring Full-Fledged Membership of Ukraine in the European Union and the North Atlantic Treaty Organization)*, 7.02.2019, № 2680-VIII, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19> (accessed 04 March 2019).
2. North Atlantic Treaty Organization (2014), *NATO Standard AJP-3.10.1: Allied Joint Doctrine for Psychological Operations*, NATO Standardization Office, 89 p.
3. PublicDiplo.org (2019), "About U.S. Public Diplomacy: What public diplomacy is and is not", available at: https://pdaa.publicdiplomacy.org/?page_id=6 (accessed 04 March 2019).
4. Public Intelligence (2012), *NATO Strategic Communications Policy*, available at: <https://publicintelligence.net/nato-stratcom-policy/> (accessed 04 March 2019)
5. Public Intelligence (2012), *NATO Military Concept for Strategic Communications*, available at: <https://publicintelligence.net/nato-stratcom-concept/> (accessed 04 March 2019)
6. Ministry of Defense of Ukraine (2017), *On the Concept of Strategic Communications of the Ministry of Defense of Ukraine and the Armed Forces of Ukraine*, № 612, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0612322-17> (accessed 04 March 2019).
7. Tatham, S. & LePage, R. (2014), "NATO strategic communication: more to be done?", National Defence Academy of Latvia, Center for Security and Strategic Reform, Riga, 58 p., pp. 32 – 44, available at: <https://www.stratcomcoe.org/rita-lepage-steve-tatham-nato-strategic-communication-more-be-done> (accessed 04 March 2019)

Submitted on 12.04.2019

Список літератури

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 7 лютого 2019 року № 2680-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19> (дата звернення 04.03.2019).
2. AJP-3.10.1 (2014), Allied Joint Doctrine for Psychological Operations, NATO Standardization Agency, September. JP 3–13 (2014)
3. Origins of the term Public Diplomacy. Available at: https://pdaa.publicdiplomacy.org/?page_id=6 (accessed 04 March 2019).
4. NATO Strategic Communications Policy. Available at: <https://publicintelligence.net/nato-stratcom-policy/> (accessed 04 March 2019)
5. NATO Military Concept for Strategic Communications. Available at: <https://publicintelligence.net/nato-stratcom-concept/> (accessed 04 March 2019)
6. Про Концепцію стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України: наказ Міністра оборони України від 22 листопада 2017 р. № 612. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0612322-17> (дата звернення 04.03.2019)
7. Tatham Steve, LePage Rita. NATO strategic communication: more to be done? Riga, National Defence Academy of Latvia, 2014. – 58 p. Available at: <https://www.stratcomcoe.org/rita-lepage-steve-tatham-nato-strategic-communication-more-be-done>. P. 32 – 44. (accessed 04 March 2019)

Надійшла до редколегії 12.04.2019